

Edith Wharton

*Išties šiaurietiškas romanas,
panašus į „Vėtrų kalną“.*

HAROLD BLOOM
Amerikiečių literatūros kritikas,
Jeilio universiteto profesorius

ITANAS FROMAS

Edith Wharton

Edith Wharton

Iš anglų kalbos vertė
Jūratė Žeimantienė

ITANAS FROMAS

Autorės žodis

NORS apie Naujosios Anglijos kaimo gyvenimą kai ką žinojau gerokai anksčiau, nei pasistačiau namą toje pačioje apygardoje, kurioje įkurdinau savo pramanytą Starkfildą, per ten praleistus metus daug geriau perpratau tam tikrus minėto gyvenimo ypatumus.

Bet prieš šį galutinį kūrinio pristatymą mane apėmė nerimas, kad jame pavaizduota Naujoji Anglija vis dėlto mažai teprima mano regėtą atšiaurų ir nuostabų kraštą, išskyrus miglotą botanikos ir dialekto panašumą. Kad nors dažnai miniu klajoklinius ūgrus, astras ir plačialapius grėsvius, lygiai kaip stengiuosi atkurti šykščią vietos gyventojų kalbos manierą, vis tiek nesijaučiu iki galo atskleidusi šių dviejų giluminių klodų. Paprasčiausiai perteikiu susidarytą įspūdį; jis iš dalies paskatino mane sukurti „Itaną Fromą“ ir galbūt pasirodys priimtinas kai kuriems skaitytojams.

Tiek apie istorijos atsiradimą; daugiau nieko įdomaus apie tai neturiu pasakyti, tad norėčiau pereiti prie siužeto schemos.

Iš pat pradžių susidūriau su problema: ėmiausi gvildenti temą, kurios dramatišką, tiksliau dėsninę, kulminaciją tenka išgyventi ne tos kartos, nuo kurios prasidėjo pirmieji tragedijos veiksmas, atstovui. Šis priverstinis laikotarpis turėtų įtikinti bet ką (kaip visada įtikina mane), kad kiekviena tema (kaip rašytojas ją supranta) besąlygiškai *reikalauja savitos formos ir metmenu*, kaip ir Itanas Fromas, tapęs romano veikėju.

Nė akimirkos tuo neabejojau, kita vertus, tuo pat metu jaučiau, kad šios mano istorijos tema ne iš tų, kuriai galėtum sumanyti daug variacijų. Kad ją reikia dėstyti taip pat santūriai ir glaustai, kaip suvokia gyvenimą mano pagrindiniai veikėjai, mat bet koks mėginimas suteikti jų jausmams polėkio ir sudėtingumo neišvengiamai pažeistų visumą. Juk, tiesą sakant, juodu ir yra mano *granito atodangos*, tačiau tik pusiau iškilusios iš žemės ir vargu ar daugiau aptartos.

Toks temos ir sumanymo nesuderinamumas galbūt būtų leidęs manyti, kad pasirinkta „situacija“ galiausiai atves mane į nesėkmę. Juk kiekvieną rašytoją aplanko pasalūniškos tariamų „gerų situacijų“ pamėklės, primenančios sirenas, viliojančias link pražūtingų uolų. Jų balsai vis skamba, verdami prieš rašytojo akis jūros mirazą, kol jis klajoja po sausros nualintą dykumą vos įpusėjęs darbą. Gana gerai žinau, kokią dainą sirenos traukia, tad paprastai tol tęsiu savo nuobodų triūsą, kol jos nutyla – galbūt nusinešdamos prarastą šedevrą vaivorykštės šyduose. Bet Itano Fromo atveju visiškai šių sirenų nesibaiminau. Tai buvo pirma tema, kurios ėmiausi nė trupučio neabejodama jos vertingumu iškeltam tikslui ir santykinai tikėdama, kad įstengsiu perteikti bent dalį to, ką joje išvelgiau.

Vėlgi kiekvienas rašytojas, „žinantis, ką nori pasakyti“ savo kūryba, aptinka šiuos dalykus ir apstulbsta patyręs, kaip sunku

juos įtaigiai perteikti be ornamentų ir draperijos ar apšvietimo triukų. O kaip tik tokią užduoti sau kėliau, kad papasakočiau Itano Fromo istoriją, ir man vis dar atrodo, kad šiuo atveju sumanyta siužeto schema pasiteisino, nors išsyk susilaukė besąlygiško kelių draugų, su kuriais iš pradžių ja pasidalinau, nepritarimo. Man iš tiesų atrodo, kad pompastiškumas priimtinas istorijose apie sudėtingus ir rafinuotus veikėjus, kuriuos rašytojas siūlo skaitytojui perprasti ir interpretuoti, bet to visiškai nereikia, kai išprususiam skaitytojui pasakojama apie eilinius žmones. Jeigu rašytojas geba aprėpti pastaruosius supančią aplinką, nieko blogo leisti jam šiuo gebėjimu pasinaudoti. Juk pakankamai natūralu, kad jis veikia kaip prijuočiantis tarpininkas tarp paprastų veikėjų ir išrankių protų, kuriems mėgina juos pristatyti. Visa tai savaime suprantami dalykai ir juos reikia aiškinti tik tam, kas niekada nesusimąstė apie grožinę literatūrą kaip kompozicijos meną.

Mano manymu, šio romano siužeto vertingumas slypi smulkmenose. Man reikėjo sugalvoti, kokiomis priemonėmis nieko nelaukus kuo natūraliau ir vaizdingiau perkelti tragediją į pasakotojo lūpas. Galėjau leisti jam išgirsti miestelio apkalbas ir jos būtų vienu ypu atskleidusios visą reikalo esmę, tačiau tuomet būčiau praradusi du esminius kuriamo paveikslo elementus: pirma, vaizduojamų žmonių uždaramą ir nekalbumą, antra, „aptakumo“ efektą (plastiškumo prasmę), išgaunamą leidžiant pažvelgti į tai, kas nutiko, tokių skirtingų žmonių, kaip Harmonas Gou ir ponija Ruta Heil, akimis. Kiekvienas iš šių mano pasirinktų metraštinių prisideda prie pasakojimo tiek, *kiek sugeba perteikti savo požiūrį* į painų ir paslaptinę nutikimą, bet tik pasakotojas turi galimybę susieti viską į visumą, tada išnarplioti ir sudėlioti teisingus akcentus.

Beje, nepretenduoju į originalumą, nes vadovavausi tokiais nuostabiais pavyzdžiais kaip „La Grande Bretèche“¹ ir „The Ring and the Book“², o galbūt vienintelis mano nuopelnas – gebėjimas pritaikyti minėtą patirtį savo lakoniškam pasakojimui.

Parašiau šią trumpą analizę (pirmąją per visus kūrybos metus) tik todėl, kad paaiškinčiau, kas šiuokart mane paskatino imtis plunksnos ir kodėl pasirinkau būtent tokią formą. Šiuos pirminius tikslus, bene vienintelius, kuriuos galima aiškiai išdėstyti, rašytojas paprastai kelia ir įgyvendina beveik instinktyviai, kol kažkokia nenusakoma jėga įkvepia jo kūrybai gyvybės ir bent trumpam apsaugo nuo dūlėjimo.

Edith Wharton

1 Prancūzų rašytojo Honoré de Balzaco apsakymas „Didysis Bretešas“ (1831).

2 Anglų poeto ir dramaturgo Roberto Browningo eiliuotas romanas „Žiedas ir knyga“ (1868).

ITANAS FROMAS

ŠIĄ ISTORIJĄ, tiksliau, jos nuotrupas, girdėjau iš įvairių žmonių ir, kaip nutinka panašiais atvejais, kiekvienas pasakojo ją vis kitaip.

Jeigu jums kada nors teko lankytis Starkfilde, Masačusetso valstijoje, be abejo, prisimenate paštą. O jeigu taip, turėjote matyti ir prie jo atvažiuojantį Itaną Fromą, stebėti, kaip jis sustabdo perkarusio bėrio tempiamą vežimą prie baltų fasado kolonų, tada numetęs vadeles sunkiai klibikščiuoja per akmeninį grindinį, ir klausiti savęs – kas gi jis toks.

Prieš keletą metų ten pirmąsyk išvydau jį ir aš. Reginys mane prislėgė. Bet Itanas Fromas vis tiek pasirodė man labiausiai įsidėmėtinas žmogus Starkfilde, nors iš jo tebuvo likęs šešėlis. Išsiskyrė jis ne tiek aukštu ūgiu (diduma tenykščių vyrų, kitaip nei kresnesni atvykėliai, buvo augaloti ir prakaulūs), kiek stebėtina jėga, trykštančia iš visos jo povyzos, nepaisant kiekvieną žingsnį kaustančio raišumo. Veido išraiška bylojo apie atšiaurumą ir užsisklendimą, o dėl žilų plaukų ir šlubavimo iš pradžių palaikiau jį senu žmogumi, taigi nuoširdžiai nustebau išgirdęs, kad jam viso labo penkiasdešimt dveji. Šią informaciją man suteikė Harmonas Gou, vežiodavęs keleivius pašto diližanu iš Betsbridžo į Starkfildą tais laikais, kol dar nebuvo nutiestas geležinkelis, ir pažįstantis visus kaimyninių apylinkių gyventojus.

– Kai nukentėjo per nelaimingą atsitikimą, išsyk toks ir tapo, o nutiko tai... prieš dvidešimt ketverius metus... vasarį, – paaiškino Harmonas, atmiešęs šykščius žodžius mašliomis pauzėmis.

Tas pats šaltinis patvirtino, kad kaip tik „nelaimingas atsitikimas“ ne tik paliko gilų raudoną randą Itano Fromo kaktoje, bet dar ir suluošino dešinę kūno pusę, tad dėl sutrumpėjusios kojos vos kelių žingsnių atstumas nuo vežimo iki pašto langelio kaskart reikalavdavo iš šio vyro didžiulių pastangų. Jis paprastai atidardėdavo iš savo ūkio apie vidurdienį, aš tuo pat metu kaip tik užsukdavau atsiimti laiškų, taigi mudu neretai susitikdavome priebutyje, o kartais drauge laukdavome eilėje prie grotuoto korespondencijos išdavimo langelio. Nors Fromas lankydavosi pašte reguliariai, pastebėjau, kad dažniausiai gaudavo tik vietos laikraštį ir nežiūrėdamas susibrukdavo į nutįsusių kelnų kišenę. Tiesa, retsykais paštininkas dar įteikdavo jam firminį voką, adresuotą poniai Zenobijai (arba trumpiau Zenai) From, su viršutiniame kairiame kampe ryškiai atspaustu kokio nors vaistų tiekėjo adresu ir patentuoto preparato pavadinimu. Šiuos vokus jis irgi atsainiai įsikišdavo į kišenę įprastu judesiu, regis, jau seniai susitaikęs su panašių laiškų gausa bei įvairove, ir išeidavo, vos pastebimai linktelėjęs paštininkui.

Visi Starkfilde pažinojo Fromą ir pagarbiai sveikindavosi su juo, bet dėl jo uždaro būdo neskubėdavo bendrauti, nebent retkarčiais užkalbindavo koks miestelio senbuvis. Tada Fromas ramiai išklausydavo, įdėmiai žvelgdamas į pašnekovą mėlynomis akimis, o atsakydavo taip tyliai, kad man nė karto nepavyko nugirsti žodžių. Paskui sunkiai užsiropšdavo ant pasostės, apsisukdavo vadžias aplink kairę ranką ir lėtai pajudėdavo iš vietos į savo ūkio pusę.

– Regis, nelaimingo atsitikimo būta išties baisaus? – sykį paklausiau Harmono, žvelgdamas į nuvažiuojantį Fromą ir mintydamas, koks išvaizdus šis vyras, matyt, buvo jaunystėje, kol tapo luošiu, kaip išdidžiai laikė tobulą šviesiaplaukę galvą ant galingų pečių.

– Kaip reta, – patvirtino pašnekovas. – Kitas išsyk būtų galus atidavęs. Bet Fromai ne iš kelmo spirti. Itanas, žiūrėk, dar šimto metų sulauks.

– Viešpatėliau! – nejučia išsprūdo man, nes kaip tik tą aki-mirką Itanas Fromas pasisuko ant pasostės patikrinti, ar tvirtai stovi medinė dėžutė (taip pat su vaistų bendrovės žyma), ir aš pa-mačiau jo veidą. Tikriausiai tokia išraiška atsirasdavo, kai Fromas manydavo, kad niekas į jį nežiūri. – Šis vyras gyvens šimtą metų? Toks išpūdis, kad jis jau mirė ir kenčia pragaro kančias!

Harmonas išsitraukė iš kišenės plytelę kramtomojo tabako ir, nupjovęs galiuką, įsikišo jį už nukarusio skruosto.

– Jo bėda, kad per daug žiemų praleido Starkfilde. Gudresni vaikai sprunka iš čia.

– O kodėl gi *jis* nepasekė jų pavyzdžiu?

– Taigi kad namai buvo pilni ligonių. Juk kas nors turėjo jais rūpintis. Be Itano, daugiau nebuvo kam. Iš pradžių sunegalavo tėvas... tada motina... paskui žmona.

– O galiausiai ir jis pats nukentėjo per nelaimingą atsitikimą?

Harmonas kandžiai caktelėjo liežuvium.

– Taigi va. Ir *buvo priverstas* likti, nes nebeturėjo kur dėtis.

– Supratau. Vadinasi, tada jau jo artimiesiems teko jį prižiūrėti?

Harmonas patylėjo, uoliai nustūmė liežuvium kramtomąjį ta-baką už kito skruosto ir galiausiai numykė:

– Šnekant apie priežiūrą... mano galva, tik Itanas visą laiką rūpinasi kitais.

Nors Harmonas Gou išguldė pagrindinius įvykius, kiek leido jo protiniai ir moraliniai gebėjimai, pasakojime vis dėlto liko spragų. Man netgi pasirodė, kad kaip tik jose ir slėpėjo šios mįšlingos istorijos esmė. Šiaip ar taip, viena pašnekovo išvada ilgam įstrigo į atmintį ir tapo atspirties tašku vėlesnėms prielai-doms: „Jo bėda, kad per daug žiemų praleido Starkfilde...“

Ką Harmonas tuo norėjo pasakyti, supratau, kai teko pačiam užsibūti miestelyje, nors atkakau į jį tada, kai šias atkampias vietas jau pasiekė civilizacija, tai yra geležinkelio, siuntinių ir korespondencijos pristatymo į kaimo vietoves dviračiais ir paštu laikais, kai atsirado nuolatinis susisiekimas su tarp kalnų išsibarsčiusiais miesteliais ir vietos jaunimas jau galėjo nukakti prasi- blaškyti į didesnius miestus lygumose, tokius kaip Betsbridžas ir Šed Folsas, kur nestigo bibliotekų, teatrų ir Jaunųjų krikščionių asociacijos³ salių. Tačiau kai į Starkfildą atėjo žiema ir miestelį už- klojo balti patalai, nuolat pasipildantys vis nauju sniegu, be galo krentančiu iš blukaus dangaus, ėmiau įsivaizduoti, koks buvo čionykštis gyvenimas – tiksliau gyvenimo išsižadėjimas – Itano Fromo jaunystės metais.

Bendrovė, kurioje dirbau, atsiuntė mane prižiūrėti didelės elek- trinės statybos netoli Korberio geležinkelio mazgo. Tačiau darbų tempas sulėtėjo dėl užsitęsusio dailidžių streiko, tad užstrigau arti- miausiame apsisotini tinkamame miestelyje, Starkfilde, didžiąją dalį žiemos. Iš pradžių tūžau, paskui palengva pasidavęs hipnotizuo- jančiam kasdienybės poveikiui netgi ėmiau jausti tam tikrą niūrų pasitenkinimą. Nors pirmomis dienomis mane tiesiog stulbino kontrastas tarp gamtos gyvybingumo ir visiško bendruomenės gy- venimo apmirimo. Po gausaus gruodžio snygio stoji giedra, per dienų dienas iš skaisčiai mėlynų aukštybių liejosi ant balto kraš- tovaizdžio šviesos ir gryno oro srautai, teikdami jam dar daugiau blizgesio. Atrodė, tokioje pakilioje aplinkoje visi jausmai turėtų paaštrėti, kraujas sparčiau almėti gyslomis. Bet nieko panašaus: ir taip lėtas Starkfildo pulsas tapo dar vangesnis. O pagyvenęs ten šiek tiek ilgiau ir pamatęs, kaip skaidrią it krištolas giedrą pakeitė nesibaigianti niūri žvarba, paskui – kaip vasario pūgos išrikiavo

3 Tarptautinė jaunimo organizacija, įkurta 1844 m.

savo baltas palapines pasmerkto Starkfildo prieigose ir galiausiai – kaip joms į pagalbą atskriejo nesustabdoma kovo vėtrų kavalerija, ėmiau suprasti, kodėl po pusmetį trunkančios žiemos apgulties miestelis primena pusbadžiavimo išsekintą įgulą, pasiruošusią atsiduoti nugalėtojo malonei. Beje, prieš dvidešimt metų palaužti apgultų miestelių pasipriešinimą buvo daug lengviau, nes priešas galėjo sunaikinti beveik visas gyvybiškai svarbias komunikacijas, tad šiame kontekste pikta lemiamai suskambo mano galvoje Harmono žodžiai: „Gudresni vaikai sprunka iš čia.“ Gal ir taip, bet kokia gi kliūčių virtinė iš tiesų sutrukdė išsivaduoti tokiam šauniam vyrui kaip Itanas Fromas?

Starkfilde nuomojaisi butą pas vidutinio amžiaus ponią, kurią visi vadino Nedo Heilo našle. Savo metu ponios Heil tėvas buvo miestelio teisėjas, tad „teisėjo Varnumo namas“ (jame mano šeiminkė iki šiol gyveno su senute mama) vis dar buvo didžiausias visame Starkfilde. Dunksojo jis pačioje pagrindinės gatvės pabaigoje, jo fasadą puošė tradicinės kolonos, pro smulkiai įstiklintus langus vėrėsi vaizdas į baltą Starkfildo parapijos bažnyčios varpinę, o nuo vartų, kurių abiejose pusėse augo po plačiašakę eglę, vedė prie namo plytelėmis grįstas takas. Nors Varnumų šeimos klestėjimo laikai akivaizdžiai buvo praėję, tačiau motina ir dukra iš paskutiniųjų stengėsi laikytis oriai, tad ponios Heil išvaizda ir manieros pasižymėjo ilgesingu rafinuotumu, tam tikra prasme derančiu prie jos aptriušusio senamadiško namo.

Geriausioje Varnumų svetainėje tarp juoda oda apmuštų raudonmedžio baldų, blausiai šviečiant ir ritmiškai burbuliuojant Karselio stalinei lempai⁴, aš kiekvieną vakarą klausydavausi

4 Prancūzų laikrodininko Bernard'o Guillaume'o Carcelio (1750–1818) išrasta aliejinė lempa, plačiai naudota XIX a.

gerokai subtiliau pasakojamų Starkfildo kronikų. Negali sakyti, kad ponias Heil būtų laikiusi save pranašesne už kitus miestelio gyventojus socialine prasme ir sąmoningai mėginusi tai pabrėžti, tiesiog dėl jai būdingų subtilesnių jausmų ir šiek tiek geresnio išsilavinimo tarp jos ir ją supančios aplinkos savaime atsirado atotrūkis, pakankamas, kad ji daugiau ar mažiau nešališkai atsilieptų apie savo kaimynus. Išvalgomis mano šeimininkė dalydavosi gana noriai, tad ėmiau rimtai austi mintį jos padedamas išsiaiškinti trūkstamas Itano Fromo istorijos dalis ar bent jau gauti raktą, padėsiantį perprasti jo būdą ir sujungti į bendrą visumą man jau žinomus faktus. Ponios Heil atmintis priminė neužgaulių juokingų istorijų saugyklą: vos tik parodydavau susidomėjimą kuriuo nors jos pažįstamu, kaipmat sužinodavau gyvą galybę smagių smulkmenų. Tačiau kai sykį pasiteiravau apie Itaną Fromą, ji netikėtai tapo itin santūri. Jos užsisklendimas nerodė nė menkiausios užuominos į nepalankumą, tiesiog ji atkakliai nenorėjo kalbėti apie Fromą ir jo istoriją. Vienintelė nuolaida mano smalsumui buvo pora sielvartingai išspausėtų sakinių:

– Taip, pažinojau juodu... Tai buvo siaubinga...

Ponios Heil kalbos maniera taip pasikeitė, išgirdau joje tokią paslaptinę liūdesio gaidą, kad pasvarstęs vis dėlto ryžausi pasirodyti įkyrus ir vėl kreipiausi į savo vietinį orakulą – Harmoną Gou. Bet jis tik piktaisi suniurzgė ir išbėrė:

– Ruta Varnum visada buvo baikšti kaip pelė. O juk kai pagalvoji, pirmoji juos ir pamatė. Išsyk, kai tik juodu surado. Mat viskas nutiko netoli teisėjo Varnumo namo, toje vietoje, kur kelias suka į Korberį. Panašiu metu, beje, Ruta susižadėjo su Nedu Heilu. Visi jie buvo jauni, draugavo. Matyt, jai sunku tai prisiminti, todėl ir nenori kalbėti. Jai ir savo skausmo per akis.

Savo skausmo nestigo visiems Starkfildo, kaip, beje, ir kiekvieno kito miestelio, gyventojams, tad didžiai užjausti artimą

čia nebuvo įprasta. Ir nors visi sutiko, kad Fromą likimas nubaudė itin žiauriai, niekas man taip ir nepaiškino, kodėl jo veide įspausta be galo gili neviltis, nes tokios nevilties, mano vis tvirtesniu įsitikinimu, negalėjo sukelti vien tik nepritekliai ar fiziniai skausmai. Gal būčiau pasitenkinęs padrikomis užuominomis, tačiau mane suintrigavo ponios Heil išsisukinėjimas, o šiek tiek vėliau, susiklosčius netikėtoms aplinkybėms, ir asmeninė pažintis su Itanu Fromu.

Vos atvykęs į Starkfildą susitariau su vietos krautuviniu Denisu Idžiu, klestinčiu airių prekeiviu, turinčiu netoliese kažką panašaus į užvažiuojamąjį kiemą, kad jis kiekvieną rytą mane pamatės iki artimiausios stoties Korberi Flatse, iš kur jau toliau galima važiuoti traukiniu. Bet žiemai įpusėjus jo žirgai susigriebė kažkokią ligą, ši persimetė ir į kitas miestelio arklides, tad man teko porą dienų skubiai ieškoti kitos transporto priemonės. Tada Harmonas Gou paprotino pašnekinti Itaną Fromą. Esą gal jis ir sutiktų pavėžėti mane iki traukinio, nes jo arklis kol kas kruta.

Šis pasiūlymas pasirodė man gana netikėtas.

– Pašnekinti Itaną Fromą? – pasitikslinau. – Juk mudu netgi nepažįstami. Kuriems galams jam vargintis dėl manęs?

Pašnekovo atsakymas nustebino dar labiau.

– Gal jis ir nesivargintų, bet žinau, kad papildomo dolerio tikrai neatsisakys.

Man teko girdėti, jog Fromas gyvena skurdžiai, nes pajamų iš lentpjūvės ir prastų žemių derliaus vos pakanka išsilaikyti per žiemą, tačiau nemaniau, kad jam taip striuka, kaip nušvietė Harmonas, ir balsiai išsaciau savo nuostabą.

– Tiesiog nepasisekė žmogui ir tiek, – paaiškino pašnekovas. – Kai vyras daugiau nei dvidešimt metų vos kojas pavelka, o ūkis smunka tiesiog akyse, jam, be abejo, skauda širdį ir anksčiau ar vėliau visiškai nusvyra rankos. Fromų žemės niekada nedavė

daug pelno, o prastais laikais ir visai riesta būdavo, sena lėntpjūvė, kaip žinia, šiais laikais taip pat nė sudilusio skatiko neverta. Kol Itanas dar buvo pačiame jėgų žydėjime, lenkė nugarą nuo ryto iki vakaro, jie dar šiaip ne taip išsiversdavo, nors beveik viską pravalgydavo, o kaip jis šiuo metu galą su galu suduria, mano galva tiesiog neišneša. Pats pagalvokite: iš pradžių tėvas sugriuvo per pačią šienapjūtę ir netrukus visiškai kuoktelėjo: ėmė savo pinigėlius švaistyti kairėn dešinėn kaip šventus paveikslėlius, kol atidavė Dievui sielą. Paskui ir motinai protelis suminkštėjo: tiek metų nei gyva, nei mirusi praleido, blogiau nei mažas vaikas. O ką kalbėti apie žmoną, Zeną, juk jos galvoje vien tik negalavimai ir gydymasis, kitos tokios visoje apylinkėje nerasi. Žodžiu, ligoms ir bėdoms nėra galo, kur trumpa, ten ir trūksta.

Kitą rytą pažvelgęs pro langą išvydau tarp eglių prie Varnumų vartų jau matytą bėrį ir Itaną Fromą, atvertusį nušiurusios lokenos kraštą, kad galėčiau įsitaisyti greta jo rogėse. Visą savaitę jis užsukdavo manęs paimti rytais ir pamėtėdavo iki Korberi Flatso, o žvarbiais vakarais pasitikdavo ir parveždavo atgal į Starkfildą. Kelias nebuvo ilgas, viso labo trys mylios į vieną pusę, bet senas kuinas risnodavo iš lėto, ir nors rogės lengvai slysdavo per tvirtą sniegą, kaskart užtrukdavome kelyje beveik valandą. Fromas tylėdamas vadelioldavo, laisvai suėmęs vadžias kaire ranka, ant galvos užsivožęs aukštą kepurę su snapeliu, primenančią senovinį karišką šalną, jo profilis su giliomis raukšlėmis aiškiai išsiskirdavo sniego pusnių fone, tarsi bronzinės antikos karvedžio skulptūros. Jis niekada neatsisukdavo į mane veidu, o į klausimus ar nedrąsius mėginimus pajauokauti atsakydavo šykščiu viensikiemeniu žodeliu. Tad atrodė nelyginant bežadžio melancholiško peizažo ir jame slypinčio stingdančio sielvarto įsikūnijimas, mat visą šilumą ir jausmingumą laikė užgniauzęs giliai savyje, tačiau jo tylėjimas nerodė jokio priešiskumo. Mačiau: jis gyvena dvasiškai per daug atsiribojęs nuo

išorinio pasaulio, kad galėtum iki jo prisibelsti, bet kartu jaučiau: šio žmogaus vienatvė ir atskirtis paaiškinama ne tik asmenine nelaime, netgi tragedija, tiesiog jo sieloje, kaip taikliai pastebėjo Harmonas Gou, susikaupę daugybės Starkfildo žiemų žvarba.

Vos kartą kitą per mudu skiriančią prarają buvo permestas tiltelis, tačiau ir to pakako, kad galutinai sutvirtėtų mano ryžtas sužinoti daugiau. Sykį užvedžiau kalbą apie Floridą, kur prieš metus dirbau inžinerinį darbą, ir, be kita ko, paminėjau, kad čionykštė žiema nepaprastai skiriasi nuo Floridos peizažo šiuo metų laiku. Mano nuostabai Fromas netikėtai išbėrė:

– Taip. Kartą teko būti Floridoje ir paskui ji dar ilgai iškildavo man prieš akis žiemą. Bet dabar prisiminimai visiškai palaidoti po sniegu.

Daugiau nieko ne pridūrė, tačiau iš ypatingos intonacijos ir nenoro leisti į tolesnes kalbas galėjau numanyti, ką nutylėjo.

Kitą sykį įlipęs į traukinį Korberi Flatse pasigedau mokslo populiarinamosios knygelės, kiek prisimenu, skirtos naujausiems biochemijos atradimams, mat ketinau ją paskaitinėti pakeliui. Netrukus ji visiškai išgaravo man iš galvos, tačiau vakare, kai Fromas atvažiavo manęs paimti, pamačiau knygelę jo rankose.

– Štai, palikote rogėse, – tarstelėjo.

Įsikišau knygelę į kišenę ir mudu kaip visada tylėdami leidomės į kelią. Tačiau kai ėmėme sutemose kilti ilgon įkalnėn, vedančion į Starkfildą, nustebau Fromui pasisukus į mane.

– Šioje knygelėje rašoma apie dalykus, kurių nė neišivaizdavau, – pasakė jis.

Mane nustebino ne tiek jo žodžiai, kiek balso tonas, išduodantis apmaudą. Buvo akivaizdu, kad pašnekovą nustebino ir šiek tiek nuliūdino savo paties neišmanymas.

– Jus domina panašūs dalykai? – paklausiau.

– Kadaisė domino.

– Ką gi, knygelėje išties esama naujų faktų. Pastaruoju metu įvyko didelių poslinkių šioje tyrimų srityje. – Patylėjęs, bet taip ir nesulaukęs pašnekovo prabylant, pridūriau: – Jeigu norite susipažinti su jos turiniu išsamiau, mielai jums ją paliksiu.

Itanas Fromas nieko neatsakė, tad akimirksnį pamaniau, jog vėl panirs į įprastą abejingumo akivara, bet netrukus vis dėlto sumurmėjo:

– Dėkui, paimsiu.

Šis epizodas sužadino viltį, kad nuo šiol mudviem bendrauti seksis lengviau. Juk mano bendrakeleivis buvo paprastas ir tiesmukas žmogus, tad jo susidomėjimą mokslo populiarinamąja knygele galėjai paašškinti tik nuoširdžiu žinių troškimu. Turint galvoje šį troškimą ir tam tikrą išprusimą, dar labiau krito į akis neatitikimas tarp jo padėties ir poreikių, todėl tikėjausi, kad pasitaikiusi saviraiškos galimybė galiausiai atriš jam liežuvį. Bet praeities išgyvenimai, o gal esamas gyvenimo būdas privertė jį pernelyg giliai užsisklęsti savyje, kad atsitiktinis postūmis sužadintų norą atvirauti. Taigi, kai vėl susitikome, jis nė neužsiminė apie knygelę, tad pamaniau, kad mudviejų bendravimas, matyt, taip ir liks nejaukus bei vienpusis, tarsi nė nebūtų buvę jokio atvirumo proveržio.

Praėjus maždaug savaitei nuo to laiko, kai Itanas Fromas ėmė vežioti mane į Korberi Flatsą, vieną rytą pamačiau, kad už lango smarkiai sninga. Aukštos pusnys palei sodo tvorą ir bažnyčios sieną piršo mintį, kad snigo visą naktį, o atviruose laukuose išvis įsisiautėjo pūga. Išsigandau, kad dėl prasto oro mano traukinys gali užtrukti kelyje ir vėluoti, – tądien žūtbut turėjau pasiekti elektrinės statybvietę ir praleisti ten bent porą valandų, taigi nusprendžiau: jeigu Fromas užsuks manęs, vis dėlto mėginsiu nusigauti iki Korberi Flatso ir ten sulaukti traukinio. Pats nežinau, kodėl pamaniau „jeigu“, juk nė akimirką neabejojau – Fromas

pasirodys: ne toks jis žmogus, kad laužytų žodį dėl oro išdaigų. Ir išties sutartą valandą jo rogės atsklendė per sniegą, primindamos vaiduoklišką sceną, tiulio šydams už lango tolydžio tirštėjant.

Jau gana gerai pažinojau Itaną Fromą, kad nepulčiau žerti pagyrų ir dėkoti už tesėtą žodį, bet nejučia šūktelejau iš nuostabos, kai jis pasuko arklį ne į Korberio kelią, o priešingon pusėn.

– Geležinkelį užblokavo krovininis traukinys, įstrigęs netoli Korberi Flatso, – lakoniškai paaiškino, rogėms iš lėto slystant per akinančią baltumą.

– Bet paklauskite... kurgi jūs tuomet mane vežate?

– Tiesiai į geležinkelio mazgą trumpiausiu keliu, – atsakė Itanas Fromas ir mostelėjo botagu kalvos, ant kurios dunksojo vietos mokykla, pusėn.

– Į geležinkelio mazgą... per tokią pūgą?! Juk iki jo ne mažiau dešimties mylių!

– Jeigu per daug neginsiu, bėris valios. Juk pats sakėte, kad šiandien turite ten reikalų. Jeigu jau apsiėmiau jus vežioti, tai ir nuvešiu.

Itanas Fromas išbėrė tai kaip savaimė suprantamą dalyką, tad man beliko atsakyti:

– Būsi jums be galo dėkingas.

– Viskas gerai, – burbtelėjo jis.

Palei mokyklos pastatą kelias šakojosi, mes pasukome į kairę ir ėmėme važiuoti kaimo keliu, iš abiejų pusių tankiai apaugusiu skarotomis eglėmis, nuo sunkios sniego naštos jų šakos nulinko taip, kad beveik siekė kamienus. Sekmadieniais dažnai traukdavau pasivaikščioti į tą pusę, tad pažinau vienišą stogą, boluojantį pro plikas medžių šakas kalvos papėdėje, Fromo lentpjūvės stogą. Dabar ji atrodė apleista ir tuščia, virš juodų upelio vandens, apsitraukusių gelsvai balta puta, dunksojo nejudantis malūno ratas, o aplinkui kėpsantys nedideli mediniai pastatai, regis,

beveik visiškai susmego į žemę po slegiančiomis sniego kepurėmis. Fromas pravažiavo pro šalį nė nepasukęs galvos ir mudu tebetylėdami ėmėme kilti į dar vieną kalvą. Maždaug už mylios jau man nematytoje kelio atkarpoje pasiekėme apleistą vaismedžių sodą: įžiūrėjau keletą skurdžių obelų ant šlaito ir tai šen tai ten į paviršių prasimušusius skalūno klodus, panašius į žvėrelius, žiemojančius po sniegu ir iškišusius noseles įkvėpti oro. Kalvos papėdėje driekėsi laukai, jų ribas dabar slėpė sniego pusnys, o pačiame jos viršuje, beribėje žemės ir dangaus baltumoje, bolavo tipiškas nuošalus Naujosios Anglijos ūkininko namas, teikiantis skurdžiam aplinkiniam peizažui dar daugiau vienišumo.

– Ten aš gyvenu, – pasakė Itanas Fromas, sunkiai kryptelėjęs suluošintą alkūnę.

Mane taip apstulbino ir prislėgė atsivėręs reginys, kad nė nesumojau, ką atsakyti. Tuo metu kaip tik paliovė pustyti, pasirodė saulė ir blausiuose jos spinduliuose namas ant kalvos darė dar labiau apgailėtiną įspūdį. Palei priebutį vaiduokliškaikadaravo kažkoks pajuodęs vijoklinis augalas, plonos medinės sienos po apsilupinėjusių dažų sluoksniu, regis, šurpo nuo vėjo, įsismarkavusio pūgai nurimus.

– Tėvui gyvam esant namas buvo didesnis, priestatą teko nugriauti ne taip seniai, – lyg pasiteisino pašnekovas ir trūktelėjo vadeles, kad prilaikytų bėrį, jau susiruošusį sukti link pažįstamų pakrypusių vartų.

Man dingtelėjo: išties namas atrodo toks niūrus ir apleistas iš dalies dėl to, kad neturi Naujajai Anglijai būdingo L raidės formos ilgo dengto priestato, paprastai sudarančio statų kampą su gyvenamuoju namu, skirtu maisto atsargoms ir įrankiams laikyti, taip pat jungiančio namą su malkine ir tvartu. Viena vertus, šis priestatas simbolizavo valstietiško gyvenimo ryšį su žeme, buvo pagrindinis šilumos ir skalsos šaltinis, antra vertus,

atšiauriame Naujosios Anglijos klimato tiesiog suteikė šeiminkams prabangą ryte imtis ūkio darbų neiškišant nosies į lauką, žodžiu, šiaip ar taip, šiuose kraštuose ne tiek pats namas, kiek priestatas buvo laikomas gerovės rodikliu ir tam tikru šeimos židinio simboliu. Vienas klajodamas po Starkfildo apylinkes ne kartą aptikau patvirtinimą šiai savo prielaidai, tad Itano Fromo žodžiuose man pasigirdo liūdna gaida, o priestatą praradęs namas dėl suprantamos asociacijos priminė suluošintą jo šeiminko kūną.

– Dabar gyvename, galima sakyti, Dievo pamirštame užkampyje, o anksčiau, kol dar nebuvo nutiestas geležinkelis į Korberi Flatsą, čia buvo gana judri vieta, – paaiškino jis, tada vėl truktelėjo vadžias, ragindamas sulėtinusį tempą bėrį, ir tarsi nusprendęs, kad kai pamačiau jo namą, jau esu vertas pasitikėjimo, iš lėto porino toliau: – Man visada atrodė, kad kaip tik tai labiausiai ir sugniuždė mano motiną. Kai ją taip surietė reumatas, kad jau beveik nebeįstengė vaikščioti, ji įsitaisydavo priebutyje ir rymodavo ištisas valandas, žvelgdama į kelią. O kai vienais metais ištisą pusmetį remontavo Betsbridžo užtvanką, neatlaikiusią pavasarinio atlydžio, ir Harmonas Gou rytą vakarą dardėdavo savo diližanu šiuo keliu, mama beveik kasdien pati nusileisdavo iki vartelių ir lūkuriuodavo jo, kad persimestų žodžiu kitu. Bet kai tik ėmė kursuoti traukiniai, niekas pro mus daugiau nebevažiavo ir mamos nebekalbino. Ji niekaip nepajėgė suprasti – kas gi nutiko, kur dingo žmonės. Šis klausimas griaužė ją iki pat mirties.

Kai pasukome link geležinkelio mazgo, vėl pradėjo snigti, netrukus namas pradingo iš akių, o Itanas Fromas nutilo ir mudu atskyrė ankstesnė susvetimėjimo siena. Tačiau šiuokart vėjas nenurimo, priešingai, dar labiau įsismarkavo. Retkarčiais jo gūšiai prasklaidydavo pilkų debesų skutus ir blyškūs žiemos saulės spinduliai prasiskverbėdavo į pūgos karaliją. Laimei, bėris pateisino

savo šeimininko žodžius ir mes vis dėlto iš lėto judėjome į tikslą per neapbrėpiamas baltas platumas.

Po pietų paliovė pustyti, dangus vakarų pusėje nusigiedrijo ir man dėl nepatyrimo pasirodė, kad iki vakaro oras visiškai pasitaisys. Skubiai sutvarkiau visus reikalus ir mudu su Itanu Fromu leidomės atgalios, tikėdamiesi pasiekti Starkfildą iki vakarienos. Tačiau artėjant saulėlydžiui dangų vėl aptraukė pilki debesys, ėmė sparčiai temti ir visiškai nurimus vėjui pradėjo gausiai snigti. Atrodė, kad minkšta sniego antklodė netrukus uždengs viską aplinkui, jausmas buvo dar baugesnis nei ryte užaujant pūgai. Aplinkui vis tirštėjo sutemos, regis, pats žiemos vakaras leidosi iš aukštybių, sluoksnis po sluoksnio muturiuodamas mudu.

Netrukus silpna Fromo žibinto šviesa išskydo tirštame rūke, tad jis pametė kryptį, ir netgi bėris, nepaisant įgimto instinkto visada rasti kelią namo, regis, nebegalėjo mums padėti. Keletą kartų iš rūko išniro ir čia pat vėl jame pradingo netikėti orientyrai, įspėjantys, kad išklydome iš kelio, o kai galiausiai vis dėlto jį radome, paaiškėjo, kad ne pirmos jaunystės arklys gerokai pailso. Pajutau kalnę, kad ryte priėmiau Itano Fromo pasiūlymą, todėl po neilgų debatų įtikinau jį leisti man išlipti iš rogių ir eiti pėsčiomis greta bėrio. Taip mes įveikėme dar keletą mylių, kol Fromas, įbedęs akis į, regis, nežvelgiamą naktį, tarstelėjo:

– Man atrodo, antai mano vartai.

Paskutinė kelio atkarpa pasirodė pati sunkiausia. Gildanti žvarba, gilios pusnys ir kiaurai košiantis vėjas visiškai mane pribagė, jaučiau, kaip po mano delnu mėšlungiškai kilnojasi arklio šonas.

– Paklauskite, Fromai, jums nėra nė menkiausios prasmės važiuoti toliau... – mėginau sakyti, bet jis mane pertarė.

– Nėra nė menkiausios prasmės nei man, nei jums. Jau užtektinai prisivažinėjome.

Supratau tai kaip kvietimą pernakti jo namuose ir tylomis patraukiau paskui jį link vartų. Arklidėje padėjau iškinkyti ir nuvesti į gardą nusiplūkusį bėrį. Susidorojęs su šia užduotimi, Fromas nusikabino nuo sienos žibintą, vėl išėjo į naktį ir pakvietė per petį:

– Prašom čia.

Aukščiau ant kalvos pro sniego uždangą blausiai mirguliavo šviesos stačiakampis. Klupinėdamas ir stengdamasis neatsilikti nuo šeimininko nulingavau tamsoje į tą pusę ir vos neprasmegau pusnyje prie pat priebučio. Plūkdamas sniegą sunkiais auliniais batais Fromas sunkiai užkopė į jį, pasišvietęs žibintu aptiko durų rankeną ir įėjo į vidų. Žengiau iš paskos ir atsidūriau tamsiame prieškambaryje žemomis lubomis, jo gilumoje kilo į viršų ir pradingo sutemose statūs siauri laiptai. Dešinėje, sprendžiant iš plonytės šviesos juostelės po durimis, buvo kambarys, kurio langas ką tik rodė mums kelią, iš anapus atsklido monotoniškas verksmingas moters balsas.

Fromas patrepšėjo ant sudriskusio kilimėlio prie kambario slenksčio, kad nudaužytų sniegą nuo aulinių, pastatė žibintą ant suklypusios kėdės (vienintelio prieškambario baldo) ir pravėrė duris.

– Užeikite, – pakvietė ir, vos nuskambėjus šiam žodžiui, verksmingas balsas nutilo...

Tą vėlų vakarą man pavyko rasti raktą Itano Fromo paslapčiai įminti ir jo istorija ėmė palengva dėliotis mano vaizduotėje...

Sudomino? Pirkite knygą
ITANAS FROMAS
ir mėgaukitės istorija iki pabaigos.

*Išties šiaurietiškas romanas, panašus į „Vėtrų kalną“.
Ižvelgiu Emily Brontë įtaką šiai amerikiečių klasikai: įrėmintą
pasakojimą, užsisklendusius, mažakalbius veikėjus, atšiaurus grožio
kraštovaizdį ir klimatą, glaudžiai susijusį su aprašomais dramatiškais
žmonių išgyvenimais, atsiribojimą nuo tikrovės ir padėties
be išeities jausmą. Visa tai būdinga abiem šiems romanams.*

HAROLD BLOOM

Amerikiečių literatūros kritikas, Jellio universiteto profesorius

KLASIKINIS ROMANAS APIE UŽDRAUSTUS ROMANTINIUS JAUSMUS IR JŲ BEVILTIŠKUMĄ

Itanas Fromas pluša savo varganame ūkyje ir stengiasi pakęsti sunkaus būdo įtarią žmoną Zeną, linkusią prasimanyti ligas. Kai pas juodu apsigyvena guvi, linksma, gyvybe trykštanti jaunutė Zenos giminaitė Metė, atvykusi padėti šeiminkauti, Itanas pasijunta pakerėtas ir ima austi svajones apie laimę, kurią jam įkūnija ši mergina.

Viename iš dramatiškiausių amerikiečių grožinės literatūros kūrinių Edith Wharton veda šią pasmerktą trijulę tragiškos lemties keliu. Nors ir pasakojimo maniera, ir tema „Itanas Fromas“ visiškai skiriasi nuo kitų rašytojos romanų, kaip tik jis tapo populiariausiu ir labiausiai skaitomu jos kūriniu.

Romanas parašytas 1911-aisiais, tais pačiais metais, kai Edith Wharton galiausiai apsisprendė skirtis su vyru, nors labai gerai suprato, kokia didelė kartais būna laisvės kaina ir kad aistra gali stiprumu prilygti mirčiai. Vienas literatūros kritikas pavadino šią knygą „bene autobiografiškiausia iš visų kada nors parašytą“, nes ji atspindi gilią pačios autorės neviltį ir vienišumą, atsidūrus padėtyje be išeities.

*Edith Wharton nepaliko nei vieno nereikalingo žodžio,
tad belieka tik vėl ir vėl kartoti, kad šis romanas – nuostabus.*

SAN FRANCISCO CALL

svajonių knygos

9

786090 308707

www.svajoniuknygos.lt

www.facebook.com/svajoniuknygos